

Svensk utenrikspolitikk 1939 — 1945

Av statsstipendiat, advokat Sverre Hartmann

Sverige er det største og rikeste landet i Norden. Men det er det dårligst rustede til å utforske sin fortid, skrev Dagens Nyheter den 12. mai 1973. «Vi har samman-

lagt 10 professorer i historia, Norge 23 och Finland 20. Jämförelser med andra länder faller ännu sämre ut. Ett enda tyskt universitet, Kölns, har fler professorer i historia än våra universitet tillsammans.»

Lederskribenten fremholder at slike tall bare utgjør en del av bildet. Forskerne har i løpet av samme periode blitt tynget av økede undervisnings- og administrasjonsbyrder og fått mindre mulighet til forskning. Mange universitetslærere har derfor ikke bare blitt hindret i å drive sin egen forskning, men også vært ute av stand til å følge effektivt med i forskningsutviklingen i sin egen vitenskap. Det henvises til enkeltheter i Humanistiske forskningsrådets utredning om de humanis-

tiske vitenskapers stilling i dag og i morgen og den advarsel som der fremkom om den kulturelle forarmning vi etter alt å dømme står overfor.

Hva som her er nevnt, gjelder åpenbart for hele Norden. Sannsynligvis er Sverige relativt sett ikke så dårlig stillet som nevnte utredning og lederartikkel gir uttrykk for. Tar man den nyere tids historie for seg, er det etter norsk målestokk ganske imponerende meget som har sett dagens lys de siste årene, både i form av biografier og av historiske verker. Det er gått nærmere 10 år siden Sveriges nasjonalbank ga det avgjørende finansielle bidraget til et storstilet forskningsprosjekt: «Sverige under andra världskriget», forkortet til SUAV. Et stort an-

teknologisk tidspunkt ikke har hatt, eller bare hatt i så begrenset antall at det ut fra en beredskapsmessig vurdering, ikke har vært tilrådelig å foreta avgivelser. I noen tilfelle har vi vært ute av stand til å etterkomme FN's ønske om bestemte materiellkomponenter, men har da ofte tilbudt ekvivalenter. Anmodninger om materiell har el-

lers vært av begrenset omfang.

Om man således synes å kunne trekke den konklusjon at vi har maktet å etterkomme FN's anmodninger på en hurtig og effektiv måte til tross for at vi har vært tvunget til improvisasjon ved en rekke anledninger, er det klart at improviserte løsninger nødvendigvis skaper unødige ekstraarbeid og usikkerhet, både hos

besluttende og utøvende myndigheter og hos enkeltpersoner. Dessuten vil situasjoner kunne oppstå i fremtiden hvor en improvisert løsning ikke strekker til. Dette er da også noe av bakgrunnen for opprettelsen av og norsk deltagelse i den faste nordiske FN-beredskapsstyrke.

tall forskere har funnet sin beskjeftigelse der. Og siden Norge og Sverige var ekstra sterkt innbyrdes involvert, vil forskningsresultatene være av betydelig interesse for norske lesere.

I dag er det grunn til å feste oppmerksomheten ved et ytterst verdifullt bidrag til Sveriges historie fra annet hold. Det dreier seg om en periode der norsk og svensk historie i høy grad griper inn i hverandre. I februar 1968 ga Kungl. Majestät, d v s den svenske regjering, sjefsarkivaren i utenriksministeriet i Stockholm, dosent Wilhelm M. Carlgren, i oppdrag å utarbeide som det heter, en historisk undersøkelse om Sveriges utenrikspolitikk under den annen verdenskrig. Arbeidet ble avsluttet i 1972 og foreligger i disse dager på det svenske bokmarked som et gedigent verk på drøye 600 sider. Verket er, både på grunn av sitt innhold, sin systematiske fremstilling med rikt noteapparat og sitt ytre, som bok, overordentlig tiltalende.

Forfatteren fremholder allerede i sitt forord hvordan svensk utenrikspolitikk 1939—1945 var «mer en konjunkturernas än en principernas politik». Det ledende synspunkt for den svenske utenriksledelse, med utenriksminister Christian Günther i spissen, var å holde landet utenfor krigen. Begrepet nøytralitet måtte under disse omstendigheter være temmelig tilpasningsdyktig, om man skulle ønske å bruke det som baugspryd på den svenske riksskuten. Dosent Carlgren har sittet ved mange av kildene til denne tidens historie, som sjefsarkivar, men han har likefullt vært klar over at det bare er et utvalg av situasjoner han har kunnet presentere. Riksdagens og partienes, pressens og opinionens, diplomaters og militæres innstilling til utenrikspolitikken er blitt registrert i noen tilfelle, men ikke mer, fremholder han selv. Det

finnes emner for mange spesialundersøknings.

Vi står overfor et standardverk som spenner over hele perioden 1939—45. Ved siden av utenriksministeriets eget arkiv har forfatteren hatt adgang til ulike statsråders dagbøker og nedtegnelser av annen art. I en viss begrenset utstrekning har han benyttet tyske og britiske dokumenter fra handlingstiden. Han har selvfølgelig også gjort bruk av foreliggende litteratur. Men det er tydelig at allerede utnyttelsen av arkivene på Carlgrens utpregede hjemmebane har lagt så stort beslag på hans arbeidskraft — ved siden av den daglige gjerning når han ikke har hatt permisjon — at det er blitt for liten tid til å studere, respektive henvise til avhandlingene m m fra de andre nordiske land. Man vil da også i litteraturfortegnelsen forgjeves lete etter en rekke bøker m m som det hadde vært naturlig å finne på listen. Det er også en del av forklaringen på at det i den verdifulle fremstillingen er blitt en del lakuner man helst skulle ha sett utfylt. Når det gjelder den kritiske våren før invasjonen av Danmark og Norge, hadde det vært rimelig å finne en redegjørelse for de norsk-svenske stabsforhandlinger som fant sted etter svensk initiativ få dager etter den britisk-franske anmodning om gjennommarsj over skandinavisk territorium den 2. mars og også mellom de sjømilitære staber de første aprildagene, begge ganger i Stockholm.*) Det foreligger for et par år siden en egen avhandling innen SUAV som bl a omhandler disse militære drøftelser med sikte på å møte forsøk på å krenke skandinavisk nøytralitet, enten fra tysk eller fra britisk-

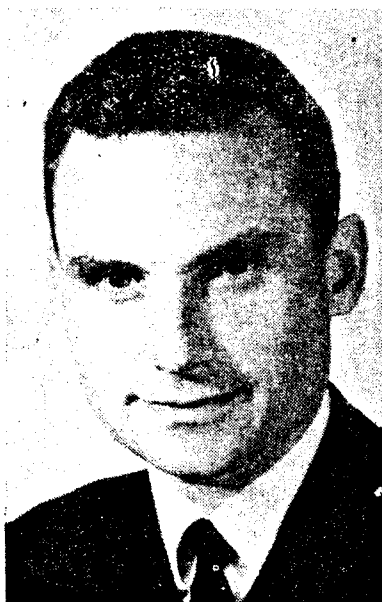
fransk side. Det var åpenbart vestmaktenes initiativ som var den umiddelbare foranledning til at den svenske utenriksledelse i samråd med forsvarsstaben foranlediget et møte bl a med den norske generalstabssjefen, oberst Hatledal, i Stockholm 7.—8. mars. Disse drøftelser ble som nevnt fulgt opp på admiralstabsnivå, idet vår admiralstabschef med sin høyre hånd var i Stockholm 3.—4. april. Og det er ikke uten interesse at de informasjonen nordmennene fikk av sine svenske kolleger som en del av varslene fra de nordiske legasjoner m m, synes å være kommet oberst Hatledal i hende i løpet av 5. april 1940, da de to norske utsendinger var tilbake i Oslo. Dermed har man formentlig en del av forklaringen på det initiativ vår generalstabssjef utfoldet nettopp denne dag for å få forsvarsminister Ljungberg og dermed regjeringen til å gjennomføre mobilerings.

Dosent Carlgren har innledet sin fremstilling med en redegjørelse for maktkonstellasjonen omkring Østersjøen 1939 og de overraskende endringer og omdispenseringer som var følge av Stalin-Hitler avtalen av august s å. I løpet av 1940 forvandles Norden «från reservat för nøytraliteten til slagfält för stormakterna». Denne del av boken har selvfølgelig den aller største interesse for norske lesere også, med tyngden lagt på det som forfatteren kaller Kappløpet med katastrofen. Neste hoveddel gjelder årene 1940—41, mellom Tysklands felttog i vest og i øst. Den innbefatter også bakgrunnen for det største svenske enkeltbrudd på nøytralitetslinjen, med beslutningen å slippe igjenom divisjon Engelbrecht umiddelbart etter åpningen av Hitlers felttog i øst den 22. juni. En ny fase i svensk utenriks- og sikkerhetspolitikk innfanges årene 1941—1944 under stikkordene Nøytra-

*) Sverre Hartmann: De hemmelige norsk-svenske forsvarsforhandlinger 1940, NMT nr. 8—1971.

Den politiske og økonomiske utvikling i Japan etter krigen

Av orlogskaptein Harald Neegard

Ved kapitulasjonen i august 1945 var Japan fullstendig knust. Hele landet lå i ruiner. Folk levde på sultedødens rand. Finanser og pengevesen var brutt sammen. En handelsflåte som hadde vært verdens tredje største, var omtrent tilintetgjort. Alle oversjøiske erobringer var gått tapt, og mer enn 80 mill. japanere måtte klare seg med sitt fjellfylte øyrike, som i kvadratkilometer er noe større enn Norge.

Det tok Japan 10 år å gjenreise landet etter nederlaget. Det tok ytterligere 15 år å bygge landet opp

- til verdens tredje største industrimakt etter USA og Sovjet
- til verdens tredje største eksportnasjon etter USA og Vest-Tyskland

- til verdens ledende skipsbygger
- til verdens nest største bilprodusent etter USA
- til stålprodusent nesten på høyde med USA og Sovjet.

Når en tenker på at Japan i dag er et overbefolket land med nå ca 104 mill innbyggere og praktisk talt er uten egne råstoffer, da er det grunn til å sperre øynene opp.

Hva har funnet sted i Japan fra 1945 og frem til i dag?

Forholdet er komplekst, og jeg har valgt å dekke de mest interessante tidsepoker, nemlig perioden umiddelbart etter krigen og situasjonen de siste par år, samt belyse de faktorer som har vært viktige for utviklingen.

Så snart krigen var slutt, var

liteten og krigslykken, Sveriges relasjoner til Tyskland og vestmaktene. Et eget parallelt tyngdepunkt i fremstillingen for årene 1941 og 1944 er naturlig nok Sverige og Finlands krig. Og så finner man avslutningen på den systematiske fremstilling i venten på Tysklands nederlag 1944—45 med spørsmålet om svensk intervensjon i Norge og Danmark i krigens sluttstadium, etter uten-

riksminister Trygve Lies besøk i Stockholm høsten 1944 og de påfølgende diplomatiske kontakter i den anledning.

I et etterord om krigens gjen-skinn konkluderer forfatteren med følgende, her oversatt: «I stormaktenes handlingsmønster veiet altså — det fortjener å bli understreket på ny — respekt for aktuell maktbalanse og aktuelle maktinteresser langt mer enn respekt

for nøytralitet og nøytralitetsregler. Et lite land som ville overleve en verdenskrig med frihet og selvstendighet i behold, måtte i de forekommende tilfelle tillempe tilsvarende vurderinger.»

Wilhelm M. Carlgren:

Svensk utrikespolitikk 1939—1945.

Allmänna Förlaget, Stockholm 1973, 612 sider, norske kroner 117,—.